

Ατομοκεντρικότητα και οικουμενικότητα

Δημήτρης Τσινικόπουλος

Ένα από τα εξέχοντα χαρακτηριστικά του αρχαίου ελληνικού πνεύματος και πολιτισμού υπήρξε η ανάδειξη της αξίας του ατόμου. Ο άνθρωπος στην αρχαία κλασική Ελλάδα έγινε άτομο, ξεχωριστό και διακριτό από τη μάζα. Απέκτησε αξία ως ελεύθερος πολίτης με τη δυνατότητα να αποφασίζει και να δρα ελεύθερα. Η Εκκλησία του Δήμου στην αρχαία Αθήνα ενσάρκωνε αυτήν την αρχή. Όστις εβούλετο αγορεύειν, ηδύνατο. Ο θεσμός της άμεσης δημοκρατίας υπήρξε ένα εκπληκτικό και μοναδικό επίτευγμα στην αρχαία Ελλάδα, όπως εκπληκτικός υπήρξε και ο κλασικός πολιτισμός, με την άνθιση των γραμμάτων και των τεχνών.

Οι ελληνικές πόλεις, με την αυτοδιάθεση και την αυτοδιοίκησή τους πέτυχαν την ανύψωση του ατόμου, σε αντίθεση με τα τυραννικά μοναρχικά καθεστώτα της αρχαίας Ανατολής, όπου η επιθυμία και η ιδιοτροπία του μονάρχη ήταν νόμος και όπου η ανθρωπότητα κυβερνιόταν ανελεύθερα και δεσποτικά. Ο άνθρωπος και η ζωή του δεν είχαν καμία αξία εκεί. Ο Κύρος ο μέγας (590-529 π.Χ.) αποτελεί ίσως μian εξαίρεση, γιατί ήταν αυτός που δημιούργησε τον πρώτο καταστατικό χάρτη των δικαιωμάτων των εθνών και την πρώτη διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η έμφαση, όμως, στο άτομο και στην ατομική πρωτοβουλία, καθώς και στην αυτοδιάθεση, επέφερε μοιραία και τη σύγκρουση μεταξύ των ατόμων και κατ' επέκταση μεταξύ των αυτόνομων ελληνικών πόλεων. Η έμφαση στην ελευθερία του ατόμου, στο «ζην τις ως βούλεται», κατ' ανάγκην, έφερε και τα σπέρματα της διαίρεσης, του φατριασμού και του κατακερματισμού. Διότι το ελεύθερο άτομο συνήθως διαπνέεται από αισθήματα ανεξαρτησίας, υπερηφάνειας και εγωισμού. Η αντιζηλία είναι ένα σύνηθες φαινόμενο επίσης. Αυτό εξηγεί και τις συγκρούσεις επί προσωπικού πεδίου (Αγαμέμνων-Αχιλλεύς, Ευρυπιάδης-Θεμιστοκλής), αλλά και τις συγκρούσεις επί

πολιτικού πεδίου (πελοποννησιακός πόλεμος κ.ά.).

Η ατομοκεντρικότητα λοιπόν της αρχαίας Ελλάδας, με έμφαση αποκλειστικά στην αυτοδιάθεση του ατόμου και των πολιτών, εκτός από την ευγενή άμιλλα και τη δημιουργία κοινωνικών θεσμών, έφερε αφ' εαυτής και τα σπέρματα της διαιρέσεως, της διχόνοιας και της συγκρούσεως. Με αποτέλεσμα να υποσκαφθούν τα θεμέλια έσωθεν και να κατακτηθούν αργότερα οι Έλληνες απ' τους Ρωμαίους.

* * *

Η λειτουργία του ατόμου αυτόνομα, η ατομοκεντρικότητα δηλαδή, έχει να επιδείξει λαμπρές επιτυχίες, στον ιδιωτικό κυρίως τομέα. Στην επιστήμη, λόγου χάριν, και στην τέχνη, όπου διαλάμπει η ιδιάζουσα ιδιοφυΐα του ατόμου αυτού που ξέρει να ξεχωρίζει, ξέρει να προβάλλεται και να παράγει έργο, λόγω της μεθοδικότητας, της φιλοπονίας και της εκλεκτικότητάς του. Το άτομο έτσι αναδεικνύεται σε μοναδικό άτομο, δηλ. σε πρόσωπο. Εκτός από την ελεύθερη αυτοδιάθεση, το άτομο αναδεικνύεται σε συγκροτημένη προσωπικότητα, όταν ταυτόχρονα καλλιεργεί τον σεβασμό, την ανεκτικότητα και τον αλτρουισμό, στοιχεία που πρέπει να συνυπάρχουν στο άτομο για να μην λειτουργεί ατομοκεντρικά, εγωκεντρικά, και για να μην επέρχονται τα δυσάρεστα αποτελέσματα της πλήρους αυτονόμησης. Η πλήρης ατομοκεντρικότητα και ανεξαρτησία, σε πλουραλιστικές κοινωνίες σαν τις σημερινές, θέτει στόχους διάφορους από την οικουμενικότητα, που βρίσκεται ως αντίποδας της ατομοκεντρικότητας.

Το άτομο ασχολείται αποκλειστικά με τις δικές του ανάγκες, επιθυμίες, ενδιαφέροντα και συμφέροντα. Η ατομοκεντρικότητα δίνει έμφαση στην υπεροχή του ατόμου· στην εξοχότητα, την κτήση ισχύος, φήμης και πλούτου, για την εξακολούθηση ύπαρξης και λειτουργίας αυτού

καθ' εαυτό του ατόμου. Αντίθετα, η οικουμενικότητα δίνει έμφαση σε άλλες ιδιότητες, οι οποίες λειτουργούν ως κεντρομόλες ενοποιητικές δυνάμεις της κοινωνίας. Στην αλληλοκατανόηση, στην ανεκτικότητα, στην κοινωνική δικαιοσύνη, στην αλληλεγγύη, στην αδελφούση.

Η οικουμενικότητα είναι έννοια που αναπτύχθηκε πολύ στα τελευταία χρόνια, αλλά τα σπέρματά της πρέπει να αναζητηθούν και πάλι στην αρχαιότητα. Ήδη, κάποιοι αρχαίοι Έλληνες είχαν διατυπώσει την άποψη ότι «ανδρός επιφανούς πατρίς ο σύμπας κόσμος». Είναι γνωστό άλλωστε ότι πρώτος ο Εκαταίος (5^{ος} αι. π.Χ.) χρησιμοποίησε τη λέξη, προσδιορίζοντας μ' αυτήν την κατοικημένη γη από τους Έλληνες, που ήταν γνωστή τότε. Οι μη Έλληνες βάρβαροι αποκλείονταν. Ένα όραμα οικουμενικότητας είχε αναπτύξει και ο Μέγας Αλέξανδρος, μ' ένα σχέδιο διεθνισμού, αφού ως γνωστόν δεν διαχώριζε τους ανθρώπους σε Έλληνες και βάρβαρους, αλλά τους θεωρούσε Έλληνες όλους, εφόσον είχαν παιδεία και ελευθερία.

Οστόσο, τις πραγματικές βάσεις της οικουμενικότητας τις έθεσε η διδασκαλία του Ιησού από τη Ναζαρέτ, ο χριστιανισμός. Ο χριστιανισμός ή καλύτερα η χριστιανούση – γιατί ο όρος δίνει έμφαση κυρίως στη διδασκαλία και εφαρμογή των χριστιανικών αρχών – κάνει μian έξοχη συνδιαλλαγή, έναν επιτυχή συγκερασμό του ατόμου (που το θέλει όχι απλά άτομο, αλλά πρόσωπο ή άτομο που γνωρίζει τι θέλει και τι πρέπει, για να λειτουργεί επωφελώς σε μια κοινωνία) και του κοινωνικού συνόλου.

Αυτό το επιτυχνάνει, διότι, πλην της ελευθερίας και της ατομικής πρωτοβουλίας και της αυτοδιάθεσης που θεωρούνται δώρα Θεού, η χριστιανούση δίνει έμφαση στην αγάπη, την ανεκτικότητα, τον αλληλοσεβασμό, τη συγχωρητικότητα, την ταπεινοφροσύνη. Η ιδέα της οικουμενικότητας έχει ως βάση της τις παραπάνω ιδιότητες και αρχές που λειτουργούν ως αντιστάθμισμα στις φυγόκεντρες δυνάμεις της ατομοκεντρικότητας.

Δηλαδή, είναι φανερό ότι η οικουμενικότητα για να υπάρξει και να λειτουργήσει πρέπει πρωτίστως να καταπολεμήσει ό,τι είναι διαιρετικό στοιχείο στην ανθρωπότητα: μίσος, προκατάληψη, αυτοδικαίωση, υπερηφάνεια, εγωισμό, φανατισμό, ρατσισμό, σωβινισμό, αντιπαράθεση, ανταγωνισμό κ.λπ. Τα παραπάνω στοιχεία, που συνή-

θως εμφωλεύουν στα άτομα και κυριαρχούν στην ατομοκεντρικότητα, δεν μπορούν να συνυπάρξουν επιτυχώς με την οικουμενικότητα που διανέεται από άλλες αρχές και αντιλήψεις. Ενόσω υπάρχουν άτομα και κοινωνίες ατόμων που λένε: η πατρίδα μου είναι ανώτερη από τις άλλες και έχει πάντα δίκιο κι όταν έχει άδικο, ή Deutschland über Alles ή ο Θεός της Ελλάδας ή ο Θεός σώζει την Αμερική ή ο Αλλάχ εκδικείται τους εχθρούς του, είναι αδύνατον να επικρατήσει η έννοια της οικουμενικότητας. Ενόσω ο άνθρωπος δεν θέλει να ξεφύγει από το καβούκι του εγωκεντρισμού του και λειτουργεί με βάση το «εγωιστικό του γονίδιο», για να θυμηθούμε εδώ μια έκφραση του νεοδαρβινιστή Ρίτσαρντ Ντόκινς, μόνον ως άτομο, είναι ανωφελής η οικουμενική διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου, η οποία αναφανδόν καταπατείται. Ύπαρξη, σημαίνει συν-ύπαρξη. Η συνύπαρξη προϋποθέτει ομόνοια και ενότητα.

Η ενότητα, ως επιθυμητό ιδεατό αγαθό, είναι αποτέλεσμα συνεργασίας. Η συνεργασία είναι αποτέλεσμα αυτοελέγχου και αυτοπεριορισμού. Όχι εγωισμού και ανταγωνισμού. Η ενότητα είναι η βάση της οικουμενικότητας. Το «ίνα πάντες εν ώσι», για το οποίο προσευχήθηκε κάποτε ο μεγαλύτερος άνθρωπος που περπάτησε ποτέ εδώ στη γη και ο οποίος ταπεινά αυτοαπεκαλείτο «υιός του ανθρώπου», είναι ένα όραμα μακρινό και απραγματοποίητο, ενόσω οι ανθρώπινες κοινωνίες αποτελούμενες από εγωιστικά άτομα δεν ενστερνίζονται τις αρχές της αδελφούσης, της ανεκτικότητας του διαφορετικού, του αλληλοσεβασμού. Η οικουμενικότητα έχει να κάνει με πρόσωπα που, σε μια απρόσωπη ατομοκεντρική κοινωνία, έχει να αντιτάξει το εμπρόσωπο και ευπρόσωπο ήθος. Μόνον έτσι, όμως, μπορεί να οικοδομηθεί και να επιτευχθεί η έννοια της οικουμενικότητας, η οποία, ειρήσθω εν παρόδω, δεν έχει σχέση με την επιβαλλόμενη από την οικονομική ελίτ παγκοσμιοποίηση.

* * *

Η παγκοσμιοποίηση είναι οικονομικοκοινωνική έννοια, που λειτουργεί, ακριβώς, χωρίς τις παραπάνω αρχές που διέπουν την οικουμενικότητα. Λειτουργεί με βάση το εγωιστικό γονίδιο ατόμων που αποβλέπουν στο οικονομικό κέρδος, στον εύκολο πλουτισμό, στην κτήση ισχύος. Απόδειξη τούτου είναι ότι οι ισχυροί της γης και ιδίως των μεγάλων δυνάμεων, βλέπουν μυωπικά

τα εθνικά τους συμφέροντα και αδυνατούν να υπογράψουν, π.χ., ένα σύμφωνο του Κιότο, για την προστασία του περιβάλλοντος ή, ακόμα κι όταν υπογράφουν κάποιο σύμφωνο ή πρωτόκολλο, το αφήνουν στα χαρτιά... Η ανταγωνιστικότητα ή η κρυψιβουλία και η υστεροβουλία θριαμβεύουν, διότι δεν υπάρχει εμπιστοσύνη στις σχέσεις τους, ούτε καλή πίστη.

Ο τερματισμός του ψυχρού πολέμου και οι προσπάθειες για πυρηνικό αφοπλισμό δεν σταμάτησαν τις αντιπαραθέσεις, ούτε τον ανταγωνισμό των εθνών, ούτε τον ιμπεριαλισμό των ΗΠΑ,

ούτε τις τρομοκρατικές επιθέσεις μουσουλμάνων και μη, που αυξάνονται σε μια ολοταχώς παγκοσμιοποιούμενη κοινωνία που της λείπουν οι ηθικές βάσεις για μια οικουμενικότητα.

Το τείχος του Βερολίνου μπορεί να έπεσε... αλλά, δυστυχώς, δεν έπεσαν τα διαιρετικά τείχη που έχουν ανυψώσει οι ανθρώπινες καρδιές, λειτουργώντας ατομοκεντρικά. Η οικουμενικότητα παραμένει άπιαστο όνειρο, αλλά είναι ίσως το μόνο αντίδοτο για παγκόσμια ενότητα, σε μια μαστιζόμενη και σπαρασσόμενη ανθρωπότητα, με μέλλον αβέβαιο.

